

1. La literatura de postguerra

El triomf franquista contra les forces de la República significà l'inici immediat d'un llarg període històric de repressió contra les llibertats democràtiques individuals però també nacionals. Des del mateix any 1939 la llengua catalana va ser eliminada de l'activitat pública, es van tancar les editorials i es va prohibir l'edició en català. Només molt poc a poc, a mesura que el règim va necessitant rentar-se la cara dictatorial en benefici de les noves aliances internacionals, va afluir gradualment la persecució del català, del basc i del gallec, i va permetent la creació d'editorials i una progressiva major normalització de les publicacions.

Durant uns anys conviuran tres nivells culturals diferents:

- una cultura “oficial” promoguda pel règim, encarregada de mostra la seva imatge i el seu missatge;
- una cultura pública, sense intervenció dels organismes oficials;
- una cultura clandestina, la catalana. Literàriament.

La cultura catalana de postguerra va seguir diferents fases de violència, sota el règim franquista, que anirà minvant progressivament.

- Als anys 40 el pes de la cultura oficial i la repressió serà molt forta, de manera que qualsevol mostra de cultura catalana quedarà reduïda a la clandestinitat, sent el moment de màxima producció.
- Cap als anys 50 es començarà a organitzar una cultura catalana de tipus privat, que mica en mica anirà desplaçant la cultura oficial i que provocarà la reducció de la producció clandestina, i fins i tot de la literatura d'exili.
- Cap als anys 60, amb l'obertura del règim, s'inicia la represa de la cultura catalana.

Entre el 1939 i el 1945 va ser la lluita des de l'exili la que va tenir una major producció i la que va produir una obra més incisiva, mentre que al país el règim franquista actuava amb força i no admetia cap tipus de dissidència. La cultura de la clandestinitat era poca i s'anà ampliant poc a poc, amb la celebració de lectures poètiques o tertúlies literàries.

D'altra banda, en els set primers anys de franquisme, no hi va haver literatura catalana a nivell públic, a excepció d'algunes publicacions de llibres sagrats o eclesiàstics.

L'objectiu d'aquests àmbits culturals (l'exili, la clandestinitat i el moviment públic) serà el manteniment de la cultura catalana enfront d'una actuació que en cercava la seva desaparició. Concretament, es poden definir uns aspectes concrets:

- Salvar la llengua.
- Recuperar el prestigi social i cultural de la literatura catalana, perdut amb la victòria franquista .
- Recuperar la creació cultural i reviure els contactes culturals.
- Lluitar contra els que havien claudicat amb el règim, fos ideològicament o fos lingüísticament.

Com el règim franquista monopolitzava i controlava totalment els mitjans de comunicació social i de masses, l'activitat literària es mourà a través d'un mitjà força limitat, amb la impossibilitat que això implica d'arribar al gran públic.

2. La novel·la de postguerra

Era molt difícil, i al principi impossible, publicar en català, i més la novel·la. I tampoc era un gènere que permetés fer-ne lectures o trobades, com és el cas de la poesia. Però la novel·la catalana abans de la Guerra Civil ja patia una situació de dèficit i fins de crisi.

Tot i les dificultats s'anirà recuperant gradualment, insistint en les tècniques i les actituds que s'havien desenvolupat en els anys de preguerra .

– La narrativa de l'exili :

La traumàtica experiència de la guerra i la no menys dolorosa de l'exili després de la derrota republicana l'any 1939 van estimular la redacció d'un seguit de novel·les i contes, mitjançant els quals els autors pretenien donar testimoni dels esdeveniments viscuts o reflexionar, a partir de l'experiència límit patida, sobre la condició humana. De la novel·la testimonial podem citar per exemple l'obra *556 Brigada Mixta* (1945), d'Avel·lí Artís-Gener. ; la novel·la curta *Aquí descansa Nevarés* (1967), de Pere Calders; *Tots tres surten per l'Ozama*, de Vicenç riera Llorca.

Escriptors exiliats

– El Realisme Compromès

Dins del Realisme Compromès cal distingir dos corrents:

- El Neorealisme és un corrent constituït per un conjunt de novel·les i contes centrades en els ambients marginals i els treballadors, amb intenció de denúncia humanitària.
- El Realisme Històric no presenta cap tret diferenciador en l'elaboració del relat, només la substitució de la denúncia humanitarista per un plantejament de la injustícia social.

– La recreació del Realisme vuitcentista

Hi destaquen dos autors: Sebastià Juan Arbó i Enric Valor. El primer publica *Tino Costa*, una de les seues millors novel·les.

– La narrativa psicològica (ja explicat)

Part de la producció de Mercè Rodoreda i de Llorenç Villalonga, és estretament lligada a aquest model.

– La influència de l'Existencialisme

És un moviment filosòfic que situa l'existència humana al centre de la reflexió. No pas l'existència entesa en sentit abstracte, ni tampoc l'existència de les coses o realitats no humanes, sinó l'existència humana concreta. Manuel de Pedrolo en la seua narrativa estableix un contacte amb l'existencialisme, encara que difús, en canvi, Maria Aurèli Capmany i Josep Iborra són els narradors que mostren una incorporació més determinant.

– La narrativa de gènere

És en aquest període de la postguerra quan neix vertaderament la novel·la policíaca catalana, gràcies sobretot a l'esforç de dos escriptors, Manuel de Pedrolo i Rafael Tasis, i a una editorial, Edicions 62.

Escriptors: Mercè Rodoreda, Llorenç Villalonga, Pere Calders, Manuel de Pedrolo, Maria Aurèlia Capmany, Enric Valor, Martí Domínguez.

Mercè Rodoreda

Va néixer a Barcelona en un ambient familiar tocat per la literatura i el teatre. S'interessa per les lletres i molt jove començà a col·laborar amb articles i contes en les pàgines de diverses publicacions.

L'any 1939 s'exilià a París, després a Bordeus i finalment a Ginebra, on es dedicà a fer traduccions per a organismes internacionals.

Ben entrada la dècada dels 70 tornarà al seu país i veurà reconeguda la seua obra, considerada per molts crítics la producció novel·lística més important de la postguerra, tant per la qualitat literària, com per la seva acceptació a escala internacional.

a) La seva obra se sol dividir en tres períodes:

- **Els anys d'aprenentatge.** Primera etapa a la que pertany *Aloma*, novel·la pessimista, psicològica i simbolista, que narra unes relacions amoroses entre una adolescent somniadora i desconeguda de la vida –Aloma- i un home ja gran i amb experiència –Robert. El simbolisme de la novel·la és ben clar; es tracta de la pèrdua de la pubertat i de l'enfrontament amb el món dels adults.

- **L'etapa de maduresa** s'inicia amb la publicació de *Vint-i-dos contes* (1958), històries d'amor que reflecteixen un gran pessimisme i mostren la incomprensió i la incomunicació dels protagonistes. La soledat hi és present de manera constant, contraposada a la felicitat i al somni. Els temes tractats en els contes són els típics de la narrativa rodorediana: el fracàs del matrimoni per la monotonia de la vida quotidiana, la impossibilitat de les relacions d'igual a igual entre homes i dones, etc.

El 1962 publica *La plaça del Diamant*, considerada per la crítica una de les novel·les fonamentals de la postguerra. Ha estat traduïda a nombroses llengües i duta al cinema. La novel·la, amb un narrador protagonista en 1a persona (Natàlia/Colometa) aconsegueix un equilibri perfecte entre la utilització d'un llenguatge viu i col·loquial –ús de frases curtes, predomini de les juxtaposicions i de les frases coordinades, ús abundant del polisíndeton- i la normativa gramatical.

També són d'aquesta època *El carrer de les Camèlies* (1966) i *Jardí vora el mar* (1967)

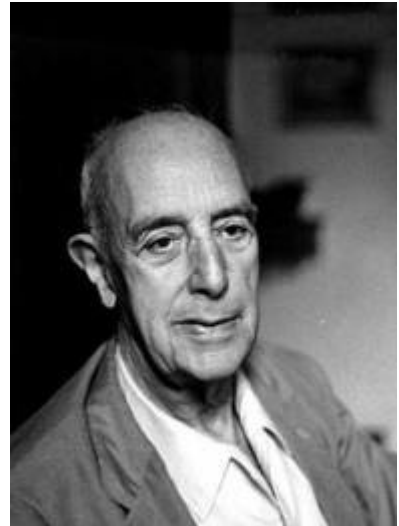
- **La vellesa.** Última etapa que s'inicia amb *La meua Cristina* i altres contes (1967), que implica un canvi per la incorporació d'un món mític on dominen els personatges masculins, i culmina amb la publicació el 1974 de *Mirall trencat*, obra que narra la història tràgica d'una família i aborda tres temes existencials: la infantesa, la soledat i la mort. El pessimisme domina l'obra, impregnada pel pas destructiu del temps. A diferència de les novel·les anteriors, aquesta obra utilitza la veu d'un narrador omniscient.

b) L'obra de Mercè Rodoreda es caracteritza per un profund tractament psicològic dels personatges; una temàtica bàsicament femenina, amb una dona com a protagonista i un estil narratiu poètic carregat de simbolisme: les flors, els arbres, el jardí, els colors, els coloms, l'espill...

Llorenç Villalonga:

Llorenç Villalonga i Pons (Palma de Mallorca, 1897-1980) és l'exponent més important de la narrativa mallorquina del segle XX. Provenent d'una família de terratinents rurals, va estudiar medicina i es va especialitzar en psiquiatria, activitat a la qual es va dedicar professionalment. Jove energètic i inquiet, feia ostentació d'un cert esnobisme que xocava amb l'atmosfera del sectors més tradicionals de Mallorca. El 1924, va començar a col·laborar en la premsa amb articles sobre psiquiatria, arquitectura, art, política i literatura, amb els quals demostrava un ampli ventall d'interessos i una sòlida formació intel·lectual. La seva obra inclou, alhora, una idealització dels seus orígens familiars, una crítica del provincialisme de les classes altes de l'illa i una defensa del liberalisme proeuropeu.

Villalonga va treballar en diversos gèneres: periodisme, poesia, narrativa curta (històries en què la descripció d'atmosferes i personatges és essencial) i en alguns drames escrits, durant els anys trenta, entre els quals són famosos els *Desbarats*: peces curtes amb estil humorístic.

La novel·la va ser el gènere que li va assegurar la consolidació literària definitiva. En aquest gènere va cultivar el classicisme, tot cercant un art contingut i una mestria formal, continuant així, fins a un cert punt, la tradició francesa de Stendhal i Flaubert, oposada als excessos del Romanticisme.

La seva novel·la més coneguda és *Bearn o la sala de les nines*, que explica la història d'uns aristòcrates rurals a la Mallorca del segle XIX des del punt de vista de Joan Mayol, un capellà que escriu les seves memòries després de la mort dels darrers Bearnos. *Bearn* s'ha traduït a un gran nombre de llengües, incloent-hi el rus i el xinès. La versió cinematogràfica de Jaime Chávarri ha estat una contribució important per a la difusió internacional d'aquesta obra.

Fins a la Guerra Civil, el periodisme va ocupar la major part de la producció literària de Villalonga —va publicar articles a *El Día* i va dirigir la revista *Brisas*. També va començar a escriure novel·les en català (*Mort de dama*, 1931) i obres de teatre en espanyol (*Fedra*, 1932). Després d'un període de recolliment, va iniciar un període d'intensa producció en què la nostàlgia del passat va ser un element molt important. D'aquest període són *Desbarats* (un drama), *La novel·la de Palmira* (1952) i *Bearn* (publicada en espanyol l'any 1956 i en català el 1961). Les novel·les posteriors són de caràcter més autobiogràfic: *L'àngel rebel* (1961) (reescrita i publicada el 1974 amb el títol de *Flo la Vigne*); *Desenllaç a Montlleó* (1967); *La «Virreyana»* (1969); *El misantrop* (1972). Finalment, va obtenir un èxit notable amb *Andrea Vicitrix* (1974) i *Un estiu a Mallorca* (1975).

L'obra d'aquest autor segueix provocant interès, com ho demostren els estudis i articles que se li dediquen. El 1999 es va obrir, a Binissalem, la Casa Museu de Llorenç de Villalonga (una de les seves residències), dirigida per una organització que promou activitats relacionades amb la seva obra i amb la literatura catalana contemporània en general.

La poesia de postguerra

Pel que fa a la poesia, ja des del primer moment de la postguerra jugarà un paper important, tant des de l'exili com des de la clandestinitat. La poesia serà el medi que donarà continuïtat a la literatura anterior a la Guerra Civil i que assegurarà la supervivència d'una cultura amenaçada i atacada. Lògicament, aquest paper el jugarà conjuntament amb el paper que s'atorgarà la llengua, la qual es convertirà en el símbol absolut d'una cultura i d'una pàtria.

Tendències literàries:

- Estètica postsimbolista: Aquesta poesia en els primers moments de la postguerra trobarà en Carles Riba la figura del mestre i de l'animador.
- Conviurà la poesia pura i una poesia força relacionada amb el context històric, i la situació que Catalunya vivia sota el règim franquista. Per exemple, Carles Riba expressarà a les Elegies de Bierville (XXX) la desolació de l'exili.
- Al mateix temps, es manté la voluntat de treballar acuradament el llenguatge i els mots, tradició iniciada en el Noucentisme.
- També hi trobarem una actitud més propera a les problemàtiques sorgides a la postguerra, tot i que continuant la tradició lingüística. Això és Salvador Espriu.
- Cap als anys 40, tot i que en un segon pla, comença a prendre el relleu la figura de Joan Brossa, qui, tot i donar importància a la paraula, inicia la investigació del vessant visual de la poesia i, fins i tot, de la negació del llenguatge.

Des de la perspectiva històrico-cultural, és important el canvi que es produirà en l'estètica de la poesia després de la mort de Carles Riba l'any 1959. La paraula poètica iniciarà un nou camí que donarà pas a un corrent estètic que mostrarà de forma crítica la realitat històrica i quotidiana. La poesia serà el mitjà que permetrà expressar-se dins de la repressió del règim. Es tracta del realisme històric .

La poesia també es convertí en un mitjà d'identificació i intensificació cultural en els Països Catalans: al País Valencià apareix la figura de Vicent Andrés Estellés, i a les Illes Balears sorgeix Marià Villangómez.

Miquel Martí i Pol:

Miquel Martí i Pol neix a Roda de Ter (Osona), el 19 de març de 1929 i mor l'11 de novembre de 2003. És conegut sobretot com a poeta, però també escriu prosa i fa traduccions. Cursa estudis primaris a l'escola parroquial del seu poble. Als catorze anys comença a treballar al despatx de ca la Tecla Sala, la mateixa fàbrica tèxtil en què treballava la seva mare. Als dinou anys pateix una tuberculosi pulmonar, que l'obliga a passar un any al llit i que li permet de llegir abundantment.

Amb *Paraules al vent* (1954), obté el Premi Óssa Menor.

El 1956 es casa amb Dolors Feixas. Fa traduccions i inicia l'activitat pública: dirigeix cinefòrums, fa conferències, posa música als seus poemes i en canta en escenaris al costat de membres de la Nova Cançó. També col·labora a les revistes *Orifloma* i *Inquietud*. A finals dels seixanta inicia activitats polítiques en el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC).

A partir del 1970 l'esclerosi múltiple que patirà tota la vida comença a fer-se evident. Aleshores, la introspecció serena de les seves limitacions fa que la seva poesia transcendeixi la realitat de l'àmbit de la malaltia, i basteix un món poètic original com a expressió de les sensacions més humanes:

- l'amor
- el desig
- la mort,

que pot ser entès per tothom: *Vint-i-set poemes en tres temps* (1972), finalista del premi Carles Riba; *La pell del violí* (1974), *Cinc esgrafiats a la mateixa paret* (1975), *Llibre dels sis sentits* (1974), *Quadern de vacances* (1976).

Treballarà prop de trenta anys a la fàbrica, fins que el 1973 l'esclerosi múltiple el converteix en un pensionista de gran invalidesa i enceta uns anys de reclusió.

El reconeixement públic li arriba amb la publicació a Llibres del Mall de tres volums de l'Obra poètica: *L'arrel i l'escorça*, *El llarg viatge* i *Amb vidres a la sang*. Amb el poemari *Estimada Marta*, el 1978, el poeta és conegut popularment i reprèn l'assistència a actes públics.

El 1984 mor la seva esposa Dolors Feixas, després d'una llarga malaltia.

Tot i que gran part de la seva producció són poemes, també edita un volum de prosa, *Contes de la Vila de R.* i altres narracions, dos llibres de "memòries novel·lades" i un de correspondència amb el poeta Joan Vinyoli.

A partir de les publicacions, s'han musicat molts poemes de l'autor: cantants com Maria del Mar Bonet, Ramon Muntaner, Lluís Llach o Rafael Subirachs han ajudat a fer popular l'obra del poeta.

Ha estat traductor i la seva poesia, ja sigui en volums personals o en antologies, ha estat traduïda a l'espanyol, el portuguès, l'alemany, l'anglès, l'italià, el flamenc, l'eslovè, el búlgar, el rus o el japonès, entre d'altres.

Mor l'11 de novembre de l'any 2003 a la seva residència de Roda de Ter.

El teatre de postguerra

Quan a teatre, les representacions teatrals en llengua catalana van ser prohibides entre 1939 i 1946, i alguna obra com Terra Baixa d'Àngel Guimerà es va representar, però en castellà.

A partir del 1946, a partir de la nova situació creada amb el triomf de les forces aliades a la II Guerra Mundial, s'inicià un "lleu" procés d'obertura, un procés mínim, però que permetia reprendre lentament la normalització del teatre català als escenaris. El 1946 es permetia la representació de *Lo ferrer* de tall de Frederic Soler, Pitarra.

Tanmateix les primeres representacions no suposaran obres noves. Es reposa Guimerà, Rusiñol, Ignasi Iglesias. Seran Josep Ma de Sagarra i Carles Soldevila els autors d'èxit. Tanmateix Josep Ma de Sagarra iniciarà un procés innovador amb obres com *La Fortuna de Sílvia* (1947) i *Galatea* (1948) que haurà d'abandonar per retornar a esquemes modernistes com *L'hereu i la forastera*.

No serà fins als anys 50, amb Salvador Espriu i Joan Oliver, Pere Quart, que el panorama teatral català es renovarà. L'any 1955 Frederic Roda i Jordi Sarsanedas van fundar l'Agrupació dramàtica de Barcelona (ADB), de caràcter independent, agrupació que possibilitarà un nou teatre, amb representacions de teatre estranger, a autors catalans com Espriu, Brossa o Oliver.

A partir dels anys 60 es crearan noves bases de teatre independent com l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual, creada el 1960 i dirigida per Ricard Salvat i Maria Aurèlia Capmany; el Teatre experimental Català, el 1962; el Grup Teatre Independent del CICEF, el 1962; o la formació d'Els Joglars l'any 1962.

Salvador Espriu

Salvador Espriu (Santa Coloma de Farners, 1913 - Barcelona, 1985). Fill de notari, passà la major part de la seva adolescència entre Barcelona i Arenys de Mar, d'on procedia la seva família.

Cursà estudis de dret i història antiga. L'any 1933 feu un creuerpel Mediterrani, que li permeté de conèixer les mitologies clàssiques que havia estudiat i que tanta influència tindrien en la seva obra.

Conreà diversos gèneres literaris:

- Narrativa: *El doctor RIP (1931)*, *Laia*, *Ariadna al laberint grotesc...*
- Poesia: *Cementiri de Sinera* (Sinera és Arenys a l'inrevés, allà on passà la seva adolescència), *Les cançons d'Ariadna...*
- Teatre: *Primera història d'Esther* i *Una altra Fedra, si us plau.*

L'interès d'Espriu rau en l'**observació del món**. La seva obra constitueix una elegia del **temps perdut**. Es basteix en l'univers mític a partir del món de la infantesa i de mitologies de diverses cultures.